

Odpověď na diskusní příspěvky ZDENĚK R. NEŠPOR, *Co chybí české (historické) vědě? Odpověď na „manifest“ čtyř mladých historiků*, DTK 8/2012, č. 2, s. 297–304; JIŘÍ HANUŠ, *Kritika kritiky neoliberalismu a ahistorických manifestů*, DTK 8/2012, č. 1, s. 145–148.

A reply to discussion contributions ZDENĚK R. NEŠPOR, *Co chybí české (historické) vědě? Odpověď na „manifest“ čtyř mladých historiků* (What is Czech (Historical) Science Lacking? Reply to the ‘Manifesto’ of Four Young Czech Historians), DTK 8/2012, No. 2, p. 297–304; JIŘÍ HANUŠ, *Kritika kritiky neoliberalismu a ahistorických manifestů* (A Criticism of a Critique of Neo-Liberalism and Ahistorical Manifestos), DTK 8/2012, No. 1, p. 145–148.

MORÁLNÍ KRITIKA NAMÍSTO DISKUSE

Pavel Baloun, Jan Gruber, Jan Mareš, Vít Strobach

Pavel Baloun (*1988), student historie na FF UK, pavel.baloun@gmail.com

Jan Gruber (*1987), student historie na FF UK, gruber.honza@gmail.com

Jan Mareš (*1987), doktorand na FF UK, janek.mares@seznam.cz

Vít Strobach (*1981), působí v Masarykově ústavu AV ČR, v. v. i., v.strobach@gmail.com

Děkujeme Zdeňku Nešporovi a Jiřímu Hanušovi za reakce na náš článek. Přiznáváme, že pro nás bylo poměrně obtížné propojit naši odpověď na dva tolik odlišně zacílené texty. Proto předznamenejme, že více prostoru budeme v konečném výsledku věnovat vyhrocené polemice se Zdeňkem Nešporem, a to i z toho důvodu, že podle jeho původního názoru měl spor skončit až v soudní síni.

Uvědomujeme si, že intence textu i hlavní cíl naší kritiky mohou být hůře pochopitelné díky neobvyklému formátu našeho původního textu, který jsme nazvali „opoznámkovaným manifestem“. Zároveň jsme byli některými našimi čtenáři předem připraveni na oponentskou strategii, kterou je proti našemu textu možné uplatnit. Dovolíme si citovat část jednoho z recenzních posudků: „Přestože se text hlásí k tomu, že je ‚opoznámkovaným manifestem‘, vysoce pravděpodobně na něj mainstreamoví profesní historici při četbě a následném odkázání

do oblasti ‚nepohodlného outsiderství‘ uplatní osvědčenou ‚kritickou‘ strategii, bagatelizaci pro ‚faktografickou nespolehlivost‘. Tato strategie spočívá v tom, že se v textu upozorní na ‚množství faktografických či formulačních nepřesností‘, přičemž toto hodnocení umožní zcela se vyhnout diskusi o otázkách, jež text meritorně řeší, stejně jako jejich teoretickým a konceptuálním předpokladům či společenským a politickým konsekvencím.“ Zdeněk Nešpor tuto strategii uplatňuje se vším všudy. Neváhá, navíc jakoby jménem všech čtenářů DTK, konstatovat: „Je otázkou, co by případná širší diskuse mohla přinést, ale nedozvíme se to, protože Autoři prvního uvedeného článku ji už dopředu odsoudili k naprostému nezdaru.“¹

Spolu s tím, jak se zdá, se odkryly takřka výhradně ideové pozice. Nyní víme, že Jiří Hanuš je zastáncem „liberalismu starého střihu“ a Zdeněk Nešpor se hlásí ke konzervativnímu smýšlení. Oba, ať již více či méně explicitně, naznačují, že naše vize historické vědy zabraňuje „svobodné diskusi a volbě témat“ (resp. ta, zdá se, není možná mimo současné uspořádání vědy, politiky, potažmo společnosti) a podpírají toto stanovisko odkazy na dobu socialistické diktatury. V politických kampaních, které nás neustále zahlcují, i v obou reakcích slouží tento odkaz k utvrzování panujícího řádu a ujišťování, že „máme štěstí, neboť nyní žijeme v nejlepším z možných světů“. Právě s tímto pohledem chtěl náš text polemizovat a nabídnout i jiné možnosti čtení současné situace. Hledali jsme a dále budeme hledat možná řešení, která by vědu a její výsledky učinila smysluplnými a veřejně obhajitelnými. Nevracíme se kvůli tomu do minulosti, abychom jí opakovali či pomoci ní přitakávali současnému stavu a potírali přemýšlení o alternativách.

Zdeněk Nešpor zároveň varuje čtenáře před apriorní závadností našeho („neomarxistického“) vnímání světa a z něj plynoucích řešení. Své stanovisko přitom představuje jako normální a všeobecně sdílené: Jak rozhodnout, čí pozice je ta (jediná) správná, když mezi námi skutečně stojí bariéry odlišného „světonázoru“? Snad si lze pomoci starým známým pojmem ideologie, pokud toto slovo nepoužijeme na jakýkoli výrok názorového oponenta, který se nám v danou chvíli nelíbí. Ideologii můžeme chápat jako soubor vzájemně spjatých výroků, které o určitých sociálních (politických, ekonomických, kulturních aj.) vztazích tvrdí, že jsou přirozené, tzn. například vyplývající z „lidské podstaty“. Ideologie nám tyto vztahy

1 ZDENĚK R. NEŠPOR, *Co chybí české (historické) vědě? Odpověď na „manifest“ čtyř mladých historiků*, dostupné z <http://www.dejinyteoriekritika.cz/DiscussDetails.aspx?Did=1&Tid=3&Mid=2>, přístup 22. 6. 2013.

zamezuje vidět jako výsledek historických či společenských konfliktů a jako takové je kritizovat pro jejich objektivní kvality (nerovnosti, bezprávi atd.). Staví nás na stranu prozatímních poražených nebo vítězů, ať už ze stávajícího řádu věcí máme skutečné zisky či si jen kompenzujeme svá traumata a touhy; včetně pocitu jistoty v nejisté době a neklidném životě. A je to právě ideologie, co umožňuje napsat větu: „Myslím přitom, že ani není třeba dokládat, jak se situace má.“², když chceme upřít hlas někomu, kdo se opovážil kritizovat stávající poměry.

Namísto diskuse, která žádá překročení ideologických horizontů, nastupují dogmatická a priori tvrdého stříhu spojená s obsahově vyprázdněným moraličováním.

Oceňujeme, že kritika Jiřího Hanuše je tohoto morálního, bezobsažného patosu ušetřena. Rádi bychom se proto pokusili vyjasnit určitá nedorozumění. Principiálně se jistě shodneme na tom, že vzdělání je důležitější než studijní plán. To na druhou stranu nikterak nesnižuje jeho důležitost při rozhodování budoucích studentů historie, proto jej nelze podceňovat. Představuje jednu z mála, snad dokonce jedinou komplexní a normativní představu o tom, co by ze studentů mělo po absolvování studia být. Nabízí se tedy otázka: Proč vůbec studijní plány tvořit a zveřejňovat, pakliže vědění je to, oč tu běží? Dostáváme se tím opět k jazyku ideologie („newspeaku evropských grantů“), jehož nepravdivost je samotnými těmi, kdo studijní plány tvoří, brána za zcela samozřejmou a normální. Málokdo však dohlédne k tomu, nakolik to může ovlivnit rozhodování budoucích studentů a studentek – „vždyť je to přece všem jasné“.

Václav Bělohradský se sice může leckomu jevit jako „všeználek všudybyl“, na druhou stranu ho ale rozhodně nelze vnímat jako neangažovanou „mluvící hlavu“.³ Zde se podle nás Hanuš mýlí kritikou, což platí i pro tvrzení, že vyzdvihujeme některé oběti nad jiné. Pouze jsme se tímto poukazem snažili upozornit na vědu jako společenskou kritiku, na její emancipační jádro a na možnosti historiků se k této tradici vědy připojit. Právě proto zmiňujeme oběti stávajícího („svobodného“) společenského řádu namísto toho, abychom pouze vzdávali čest obětem starých bitev. Rozhodně však nehodláme komukoli vnucovat badatelská témata. (Obáváme se, že učinil-li Jiří Hanuš v posuzování toho, co je a co již není „únosná míra angažovanosti“, poslední a jedinou instancí lidské svědomí, pak o ní nelze rozhodovat, aniž bychom nakonec upadli do morální kritiky stříhu Zdeňka Nešpora.)

2 Tamtéž.

3 K vysvětlení tohoto pojmu viz PAVEL BALOUN, JAN GRUBER, JAN MAREŠ, VÍT STROBACH, *O výuce historie za kapitalismu a o mluvících hlavách*, DTK 1/2012, s. 121–144.

Souhlasíme s tím, že masifikaci terciárního vzdělávání lze s ohledem na rozšiřování možností přístupu ke studiu vnímat i pozitivně. Snažili jsme se ale ukázat, že tento proces, tak jak je nastaven, má i svůj rub a ocitl se ve slepé uličce. Cestu z ní ale nevidíme ve Zdeňkem Nešporem implicitně nabízeném a poměrně radikálním modelu „konzervativní vědy“ (a společnosti?). Kolega Nešpor tvrdí, že je co napravovat. Příznává se ke svému dílu viny a navrhuje „nápravu“: nastavení represivního kurzu hierarchické vědy, kde se v ideálním případě baví doktoři s doktory, docenti s docenty a profesori s profesory. Ostatní ke vstupu do rozpravy opravňuje „alespoň částečně srovnatelný výkon a erudice“.⁴ Přístup k vědě skrze mřížku RVVI otevírá zásadní problém, na který jsme se mimo jiné snažili v našem textu upozornit. Pro koho by měl vědec dělat vědu? Za jakým účelem? Dělá ji proto, aby mohl naplňovat scientometrické tabulky? Vykáže si do nich svou reakci na náš článek i kolega Nešpor? Právě (ekonomicky pojatá) kritéria výkonnosti ve výuce a vědě, jež v obnažené podobě vyzývá pan kolega, se snažíme zpochybňovat.

Vedle měřítko výkonu se v reakci nalézá další, velmi silný morální apel. Neoprávněně jsme prý napadli autority v oboru, resp. systém přidělování dotací na vědecké (historické) projekty. Proto Zdeňku Nešporovi nezbylo než vystoupit jakoby jménem všech domněle dotčených a veřejně nás pranýřovat za naše strašlivé, avšak ve skutečnosti neexistující viny.

Dvě poznámky na okraj, přesto raději nikoli pod čáru: 1) S kolegou Nešporem se shodneme na jediném: diskuse by neměla překročit jisté hranice. Za nevhodné považujeme používání útržků korespondence zcela vytržených z kontextu a odmítáme dále pokračovat v této válce vedené jakýmkoli dosažitelnými prostředky. 2) Výtka naší mravní nekoherence, ukrytá do citace slov římského císaře o tom, že peníze nesmrdí, patrně odkazuje k další součásti „konzervativního myšlení“, přesněji k myšlenkovému horizontu Zdeňka Nešpora. Dnes se začínající historik, který chce „dělat vědu“, prakticky neobejde bez veřejných financí udělovaných formou grantových projektů. GAČR je „převodovým mechanismem“, institucí přerozdělující veřejné zdroje. Není vrchností, jež svým poddaným přiděluje „ze svého“ nějaký ten měďák a vyžaduje za to loajalitu. Nebo se pleteme? Ano, skutečně si osobujeme právo kritizovat jakoukoli organizaci či instituci, pokud se domníváme, že nepracuje dobře, a to zvláště tehdy, když jde o organizaci, které jsme součástí.

4 Z. R. NEŠPOR, *Co chybí české (historické) vědě? Odpověď na „manifest“ čtyř mladých historiků.*

Dopis, který byl „opominut“

Na tomto místě bychom rádi uvedli na pravou míru několik dezinterpretací a nepravd neustále opakovaných jak panem kolegou Nešporem, tak GA ČR. Necháváme se naposledy strhnout k „diskusi“, kterou považujeme v rámci problému, o němž jsme chtěli původně hovořit, za irrelevantní. Na stránkách tohoto ani žádného dalšího média v ní nemíníme pokračovat. Již na konci roku 2012, v době, kdy nám pan kolega Nešpor hrozil soudní žalobou a předseda GA ČR Petr Matějů nám nabízel místo na webu k veřejné sebekritice, jsme všem zúčastněným, včetně kolegů z historických panelů GA ČR, poslali vysvětlující dopis, jehož argumentaci zde zopakujeme. Grantová agentura, jinak velmi hbitá, pokud šlo o potvrzování nepravdivých výroků Zdeňka Nešpora, nám dosud neodpověděla. Její jednání považujeme za skandální, a to nejen proto, že k tomu je – jakožto státní instituce – povinována, ale také z pouhé slušnosti lidí, kteří do kauzy zasáhli – v prvé řadě Petra Matějů samotného. Také Zdeněk Nešpor jako by v době, kdy sepisoval reakci do minulého čísla DTK, zapomněl na náš dopis vyvracející jeho argumentaci a dokazující nyní jeho neschopnost rozlišit mezi diskusí a nepodloženou snůškou urážek.

Byli jsme napadeni ze lži a nactiutrhaní, neboť jsme uvedli, že třetina členů panelu získala v roce 2010 grant schválený ve stejném panelu, v němž sami zasedali. Po několika dnech se ústy svého mluvčího přidala Grantová agentura. V jejím vyjádření mimo jiné stojí: „Tím víc zaráží, když se vědečtí pracovníci na poli historie (!) dopouštějí šíření zjevných lží a klišé, aby zcela účelově podpořili opakovaně vyvolávané podezření z podpory klientelismu. Použitím argumentů této úrovně tak – ke své škodě – snižují význam a naléhavost článku, který jinak zasluhuje pozornost nejen odborné veřejnosti. Zarážející je i skutečnost, že si autoři výše zmíněných nepravdivých a pověst GA ČR poškozujících výroků příslušné informace, z nichž je možné jejich pravdivost ověřit, od GA ČR vyžádali až dne 17. 12. 2012, tedy až po vydání předmětného článku a po upozornění, že jde o nepravdivé a zavádějící údaje.“⁵

Prohlášení GA ČR využívá zavádějící argumentaci. V našem článku není na žádném místě řeč o celkovém počtu grantů udělených v jednom roce. Údaj o „zhruba jedné třetině“ se vztahuje k počtu panelistů, kteří měli obdržet grant

5 Reakce na článek v časopise Dějiny – Teorie – Kritika, dostupné z <http://www.gacr.cz/reakce-na-clanek-v-casopise-dejiny-teorie-kritika/>, přístup 23. 7. 2013.

ve stejném panelu, v němž zasedali. Byli jsme napadeni i za pomoci tvrzení, že jsme GA ČR požádali o zaslání materiálů až 17. 12. 2012. Ano, požádali jsme skutečně o materiály, neboť informace, z nichž jsme čerpali při psaní článku, již nebyly veřejně dostupné. Použití naší žádost jako důkaz o tom, že pouze šíříme „lži“ a „kliše“, považujeme na nepřijatelné.

K údajům „zhruba jedna třetina“ jsme dříve i nyní – údaje zasláné GA ČR se nelišily od námi použitých – dospěli jednoduchou metodou srovnání jmen členů panelů s obdrženy granty.⁶ V roce 2010 získalo podle našich podkladů, z nichž jsme při tvorbě článku vycházeli, ve dvou „historických panelech“ (č. 405 a č. 410) grant celkem sedm panelistů. Vyjádřeno procentuálně, 27 % všech členů. To skutečně není třetina a za toto zkeslení cítíme povinnost se omluvit. Na základě korespondence s kolegou Zdeňkem Nešporem jsme dospěli k překvapivému zjištění, že naše údaje se liší od údajů GA ČR. V roce 2010 prý mělo dojít ke změně v osazenstvu panelů, resp. přechodu některých panelistů z jednoho panelu do druhého a jejich dalšímu doplnění. Tyto informace však nebyly zmíněny ani v materiálu, který nám nyní poskytla Kancelář GA ČR, ani nijak nevyplývají z aktuálního seznamu panelistů dostupného na stránkách GA ČR, v němž je uvedeno, kdy začalo funkční období daného člena v panelu. Otazníky nad důvěryhodností předložených údajů, které nás mají usvědčovat ze lhářství a nactiutrhačství, navíc vzbuzuje fakt, že počet grantů přidělených panelistům v letech 2010 a 2011 udávaný mluvčím GA ČR Romanem Prorokem se neshoduje s tím, jaký uvádí ve své stížnosti Zdeněk Nešpor. Pokud jsou nové údaje pravdivé, je třeba zdůraznit, že problém vznikl na straně Grantové agentury, nikoli na straně naší. Nenapadlo nás tehdy a nenapadlo by nás ani dnes ve stejných souvislostech přezkoumávat oficiální informace veřejné instituce, jež jsou dostupné na jejich veřejných stránkách. V tomto směru jakoukoli vlastní vinu odmítáme. Náš postup v žádném případě nezakládá oprávnění kolegy Nešpora ani Grantové agentury vznést proti nám tak vážná obvinění. Naopak stále doufáme, že svá stanoviska přehodnotí a vynasnaží se, aby se vůči nám nadále nedopouštěli vysloveně urážlivých prohlášení a pomluv.

Navíc ani ono číselné pochybení nijak nezpochybňuje jednu z našich tezí, že pravidla pro fungování české historické vědy nejsou nastavena transparentně. Pokud bychom měli dále ilustrovat problém, o němž jsme hovořili, je možné udělat jeden další krok. Z informací na webu Grantové agentury vyplývá, že ze současných 26 členů obou panelů pracuje 9 z nich na grantových projektech,

6 Srov.: <http://www.gacr.cz/statistiky/2/2011/4>, přístup 23. 7. 2013

kteří získali ve svém panelu a v době svého funkčního období. Tento údaj opět vznikl jednoduchým srovnáním seznamu členů panelu a výsledků soutěží. To je argument, který jsme v našem textu nepoužili, jenž ale dokumentuje situaci snad ještě názorněji než výše uvedené údaje. Argument poukazující na nutnost, aby si členové panelu mohli sami podávat granty z důvodu jejich jinak malého zájmu o zasedání v oněch panelech, považujeme za nedůvěryhodný jak směrem dovnitř vědecké komunity, tak především směrem ven – k veřejnosti. To samé platí pro „přísnější optiku“, jež má být uplatňována na členy panelů v případě, že se přihlásí do soutěže. Znamená to, že pravidla nejsou stejná pro všechny? Vše nás zatím přesvědčuje o tom, že se zde skutečně jedná o velmi netransparentní prostředí.

Za nejpodstatnější ale stále považujeme následující: Celá „kauza“ se stočila k něčemu, co v žádném případě nebylo intencí námi psaného článku. Věnujeme se v něm problémům historie jako vědecké disciplíny a studijního oboru, řešíme otázky spojené s rolí historie jako (ne)kritické vědy a historika jako (ne)kritického intelektuála. Výše zmíněný fakt jsme uvedli pouze k dokreslení poměrů uvnitř akademické, historické obce. Opakujeme to, co zaznělo již v napadeném textu. Nejde nám v žádném případě o „morální kritiku“ jednotlivců. Všichni členové panelu se drželi psaných pravidel. Šlo nám v první řadě o problémy systémové, spjaté s legitimitou vědy jako veřejného statku a v tomto případě právě i o podobu pravidel, podle nichž se nyní hraje. Právě o těchto tématech bychom dále velmi rádi diskutovali.